

már csak én mondom — időnyerés céljából egyelőre elég lenne 1849-ig haladni az anyagban, hiszen nyelvünk újabbkori történetének legdőntőbb változásai addigra már lezajlot-

tak, eredményei a köznyelvben és irodalmi nyelvben kodifikálódtak.

Martinkó András

MAGYAR MŰZSA

Költészeti antológia. 1—2. köt. Válogatta és szerkesztette Fodor József és Jankovich Ferenc. Bp. 1959. Táncsics K. 435; 568 l. (Táncsics Könyvtár, 16.)

Nem irodalomtörténészek — két Kossuth-díjas költőnk munkája „az olvasó munkásság, a dolgozó nép kezébe szánt” új költői antológia, mely az *Ómagyar Mária-siralomtól* a felszabadulás előtt elhunyt költők műveiig mutatja be új olvasóközönségünknek „a magyar verset a maga élő és mindig jelenlévő folytonosságában”. A ma költői: Fodor József és Jankovich Ferenc tárja az olvasó elé hét évszázad költői örökségének kincseit, hogy megmutassa „a nép, a nemzet szívedobogását a legrégebb időktől napjainkig” — úgy, ahogyan azt tollforgató őseik megszólaltatták, megőrizték számunkra.

Fontos és szükséges kiadvány a *Magyar Műzsa*. A világirodalom klasszikus művei milliók olvasmánya lett — nem felejtkezhetünk hát meg saját múltunk irodalmának megismertetéséről sem. 1954-ben a Szépirodalmi Kiadó jelentetett meg hasonló tárgykörű antológiát. Négy kötetben, marxista irodalomtudományunk legújabb eredményeit felhasználó jegyzetapparátussal sok olvasó számára tette hozzáférhetővé múltunk költői értékeit. Mégis szükség volt erre az új antológiára. Nem csak azért, mivel a *Hét évszázad* már elfogyott. Ez az új kiadvány jobban vonzza a nemrég olvasóvá vált, egyszerű olvasókat. Terjedelme, ára (mely még egy negyede sincs az előbbinek) elősegítette, hogy a könyv valóban el is juthatott azokhoz, akik számára készült: az olvasó munkássághoz, a dolgozó néphez.

A kiadvány műveltségterjesztő feladata teszi fel a kérdést: valósághű képet adnak-e a költőkről, egy-egy korról a kiválasztott versek s Jankovich jegyzetei?

A kitűzött célt: érzékeltetni egy-egy író költészetének jellegét, sokszínűségét — általában sikerült elérni. Néhány kimaradt verset azonban mégis szóvá kell tennünk. Igen hiányzik Bornemisza *Siralmas énnékőm* c. költeménye. Ez jobban jellemezte volna a költőt s a XVI. századi Magyarország valóságát, mint a költő által lejegyzett bájos imádság. Inkább kimaradhattak volna a latin himnuszok, ha már vigyázni kellett a terjedelemre. Kár, hogy hiányzik Batsányi *A látó* s Vajda *Credo* c. verse, — a bevezető költészetünk haladói jellegének kidomborítását is célul tűzi ki.

A könyv szerkesztési elvéből eredő probléma a felszabadulás előtti költészetünkben való válogatás korlátozottsága. Csak azok a költők szólalnak itt meg, kik 1945 előtt meghaltak. (Az élő költők művei — az ígért szerint — új kötetben jelennek majd meg.) De az ebből fakadó eredmény ellentmond a szerkesztők szavainak: „valóban az élő költészet csorgásán tapogattunk végig: s igyekeztünk előhozni minden ... színt ... ami szervesen beletartozik e nagy folyamat egészébe”. Míg a korábbi korok költészete a maguk valóságú árnyalataiban mutatkoznak meg — saját korunk költészetének bemutatása egyoldalúvá, leszűkítetté válik.

Két vers közlésénél a közlés módja kifogásolható. Az egyik az *Ómagyar Mária-siralom*. Nem csak a sorcserében mutatkozó szöveghibára gondolunk: az „Én érzem ez bűtört” sort nem követi, hanem — hibásan — megelőzi a „mit néha ígére” sor. A másik probléma az új, Jankovich-féle szövegolvasás. Iskoláskönyvek, antológiák már régóta a Pais Dezső-félet közlik; ez vált ismertebbé, ez érthetőbb, ez van közelebb mai nyelvünkhöz. Igaz, hogy e helyeken általában közlik a vers eredeti szövegét is — alkalmat adva az olvasónak az eredetivel való összehasonlításra. Ennek hiánya miatt közli a könyv a verset „Jankovich Ferenc olvasása szerint”? E változtatás helyessége vitatható. — A virágénekek között találjuk a könyvben a *Pesti gyerekek énekét*. Ez félrevezető; noha a virágénekekhez fűzött jegyzet világosan kifejti azok lényegét — e vers itteni közlése megzavarhatja a járatanabb olvasót.

Kell és jó, hogy van jegyzet; a tájékoztatlan olvasónak útikalauzra van szüksége, hogy megértse a kort, melyben rímekbe formálódott a gondolat, s hogy egy pillantást vessen az alkotóra, ki formába öntötte őket. A jegyzetek segítségével adódna alkalom oly ismeretek megszerzésére, melyeket a múlt s a ma diákjai számára az iskola nyújt.

A jegyzeteken érződik leginkább, hogy költők s nem szakemberek állították össze a gyűjteményt. Mind a jó, mind a rossz oldala megmutatkozik ennek. Jó, hogy a költő hozzáfért szeretete, lírai melegsége tárja az olvasó elé a műveket. Azonban ha

az antológia műveltségterjesztő feladatára gondolunk, csak sajnálattal tapasztalhatjuk: Jankovich sok helyen figyelmen kívül hagyta marxista irodalomtudományunk elért eredményeit, itt-ott téves, hiányos adatokat közöl. Az a több esetben is uralkodóvá váló esszéista stílus, mely költői színnel, izzel tár az olvasó elé egy-egy író, hangulatot ugyan kelt, de a teljesebb valóság sokszor kisiklik a szép szavak közül. Komjáthynál pl. említés sem történik arról, hogy költészetében kora társadalmával való elégedetlensége keresi a kifejezést. Palágyiról nem tudhatjuk meg, hogy a szocialista eszmék egyik első megszólaltatója volt költészetünkben. (A kiválasztott vers sem utal erre.) Számos helyen hiányzik annak a társadalmi, ideológiai alapnak felvillantása, mely a költő művei eszmeiségében nyert kifejezést. (Berszenyinnél stb.) Számos hibát ki lehetett volna küszöbölni bármely mai, akárcsak iskolai irodalomtörténet figyelmesebb felhasználásával. A jegyzet írója nem közölné akkor azt, hogy Bornemisza csak „feltehetően” volt az ifjú Balassi nevelője. Nem aszerint osztályozta volna a felvilágosodás íróit, hogy a németes,

franciás stb. iskolához tartoztak-e. Nem olvashatnánk azt, hogy Vörösmarty eposza a Széchenyi eszmék idején vágott bele a kor-szellembe; a Széchenyi-eszmék 1830-tól hatottak, s éppen nem a múlt, hanem a jövő felé fordították a figyelmet. Az oly adatbeli hibákat is könnyen ki lehetett volna küszöbölni, mely szerint a *Csodálatos mandarin* c. Bartók mű szövegét Balázs Béla írta (helyesen: Lengyel Menyhért), s Arany sem négy évig volt az Akadémia „titoknok”, mint a róla szóló jegyzet közli, hanem 1855—77-ig.

Nem a kákan is csomót kereső kritikus okvetlenkedése iratta velünk e kifogásokat. Az az ötezer dolgozó, ki megvette a könyvet, s az a sok tízezer, kinek élményt, gyönyörűséget jelent elolvasása, valószínűleg csak hálával gondol azokra, kik lehetővé tették számukra e szép szellemi kirándulást a múltba. Csak azért szólottunk, mert úgy érezzük: bár ez is nagyon sok — nem elég. Ha sor kerül — és reméljük, hamarosan sor kerül újabb hasonló kiadványra, legyen az jobb, még többet adó.

Törő Györgyi

Apáczai Csere János: Magyar encyclopaedia. Sajtó alá rendezte Bán Imre. A jegyzeteket összeállította: Gyenis Vilmos. Bp. 1959. Szépirodalmi K. 441 l. (Magyar Klasszikusok).

Bán Imre nagy Apáczai Csere monográfiája és Apáczai Csere műveinek kritikai kiadása megindulása közé esik a Magyar Klasszikusok e kötetének megjelenése. Jelentősége, hogy 1653 óta másodszer adja és most már szélesebb körű olvasó közönség kezébe a Magyar Encyclopaediat. Az 1803-ban Rájnis József által sajtó alá rendezett kiadás csonkán adta szövegét, Horváth Cyrill és Orosz Lajos pedig csak szemelvényekben adták közre. A kötetet Bán Imre vezette be. Tanulmánya summáját adja nagy monográfiájának. Tömören és Apáczai Cserét mindenkihez közelhozva mutatja be. Nagy értéke, hogy Apáczai kora tudományának szintjén, jelentőségét nem túlozva, nem tévesen időszerűsítve állítja előnk. Tömören, mégis világosan vázolja fel Apáczai Csere életútját, majd elemzi a Magyar Encyclopaediat, annak anyagát, egykorú forrásait, kora tudományához való viszonyát. — A Magyar Encyclopaediat modern helyesírással adja, vigyázva arra, hogy az első kiadás következetlenségeit a helyesírásban megőrizze, de egyben kiküszöbölve a nyomdatechnikai hibákat. „Óvakodtunk attól, hogy a Magyar Encyclopaediat agyonmagyarázzuk.” Bán Imrének ez az elve vezette a jegyzetek összeállítását, Gyenis Vilmost is, aki jegyzeteiben a legszükségesebbre szorított. Tárnyi jegy-

zeteiben, csak a legfontosabbakra tért ki, az egyes fejezetekhez fűzött megjegyzéseiben, azok tartalmát, felépítését világította meg, könnyebbé téve ezzel a Magyar Encyclopaedia tanulmányozását.

Jenei Ferenc

Gálos Rezső: Szentjóni Szabó László. Bp. 1955. Művelt Nép. 129 l.

Gálos Rezső az 1905., 1906., 1908. és 1911. években behatóan foglalkozott már Szentjóni Szabó László életével, és költészetével. E korábbi munkák elsősorban adatfeltáró vállalkozások voltak és Szentjóni költészetének értékét majdnem kizárólag a Vergilius-, Horatius-, Ovidius- vagy éppen Gellert-, a göttingiaiak, esetleg Rousseau-hatások erejébe mérték le. Volt cikke (ItK 1908.), amelyben Szentjóni Szabó költészetét egyenest Musenalmanach és a hainbund költőinek munkáiból eredeztette. Régebbi tanulmányaihoz képest új művében szembeszáll a Szentjóni költészetét lebecsülő irodalomtörténeti hagyományokkal és meggyőzően igyekszik bizonyítani igazi értékét. Másrészt helyes szemszögből magyarázza és értékeli helyét és szerepét a Martinovics-mozgalomban. Ennek során tévesnek bizonyult vagy avulttá vált nézetek és torzításokat korrigált.

A könyvet — sok kedvező vonása ellenére — mégis bizonyos hiányérzettel tesszük le. A szerzőt filológiai módszere mintha meggátolná, hogy a költő pályáját egészében mutassa be. Úgy tűnik, mintha több esetben

e teljes kép összeállítását az olvasóra bízna. Olyan fejezetekben is, amelyeket már lezárt, amelyekben a pályaszakasz megrajzolását nem szakította félbe sajnálatos halála. Egészen korai művei kommentálásánál különösen szembetűnő ez. (A *Kívánsággal* és a martinyesti csatára írt versével kapcsolatos megállapítások, a 18., ill. 27. 1.) Az efféle, ki nem fejtett, vagy félbe maradt megjegyzések és magyarázatok meglehetősen homályosítják Szentjóni költészetének helyes értékelését.

Gálos Rezső — nagyon helyesen — kezdettől fogva pontosan figyeli azokat a körülményeket, amelyek Szentjóni felvilágosult gondolkodásának alapját és anyagát képezik. A debreceni légkör és könyvtár már diákkorában megteremtik a lehetőséget az angol és francia felvilágosult írók és gondolkozók megismeréséhez (Newton, Locke, Bayle, Voltaire, Montesquieu és töredékesen Rousseau). Nagy gondal jellemzi a debreceni diákköltészetet és Szentjóni részvételét abban. Ugyanakkor későbbi „népies” dalköltészetének egyik forrására is utal ezzel. E „népies-ségben” látja Szentjóni költészetének csúcspontját, mivel a fiatal költő az 1793—94-es verseket megsemmisítette. „Így a forradalmi vonag fejlődésében inkább prózai munkáira vagyunk utalva” — írja Gálos Rezső.

Vannak azonban a költőnek versei, amelyeket nem pusztított el, amelyek azonban híven tükrözik Szentjóni radikalizálódását: szentimentális versei. Lipót, s még inkább Ferenc uralkodása idején szükségszerűen tolódik Szentjóni — akárhány haladó társával együtt — balfelé. A haladó értelmiség tagjai egyre inkább érezték azt a nagy ellentétet, amely a forradalmi Franciaország és a feudális Magyarország között feszült. Szentjóni, társaival együtt határozottan kívánta a zsarnoki rendszer megdöntését. Ennek megvalósítását remélte a Martinovics-mozgalomtól. De ezzel egyidőben a rousseau-i „természetes ember” lázad a rossz ellen és elvágyik abból. Így keletkeznek — mintegy a szubjektív érzések fokozott ápolásakor — Szentjóni „boldogság”-versei, melyek jellegzetes hordozói szentimentalizmusának. Saját életében is van egy időszak: a boldog gyermekkor, s az emberiség történelmében is létezik egy kor: az aranyzabadság kora, az egyenlőség és közjó ideje — amelybe ő minduntalan visszavágyik. Ezt fejezi ki határozottan a *Kívánságban*, a *Gyermekkorai idők emlékezeté*-ben vagy a *Tavaszb*-ban; az aranyzabadság (melynek képe már Anyosnál is felmerül), a gyermek-ség, a tavasz már több mint szimbólum: teljes azonosulás. Ugyanakkor — mint Gálos Rezső igen helyesen megállapítja — ez említett versek Szentjóni „legjobb népies” alkotásai.

Bizonyos formai elemzéseknél marad Gálos Rezső a töredékes *Első Mária magyar*

király életé-nek vizsgálatakor. Szervesebben be lehetett volna illeszteni e kis regényt a magyar történelmi regény fejlődésébe. Sajnos a töredék hatás nélkül maradt, nem nyithatott új utat; e műfaj fejlesztése terén hosszú ideig nem akadt számottevő kísérlet.

Gálos Rezső kis kötete pontosan mutatja a fontos tennivalókat Szentjóni Szabó költői hagyatéka körül: 1. verseinek, illetve műveinek pontos keletkezéstörténetét elkészíteni; 2. egy nagyobb tanulmány keretében el kell végezni Szentjóni életművének megfelelő értékelését.

Kovács Győző

Ady Endre: Desat Miliónová Kleopátra. (A tízmillió Kleopátra), Prézóil (fordította): Ctibor Štítnický. Bratislava, 1959. Slovenský spisovateľ. 251 p.

„Petőfi és Baudelaire, Vajda és Verlaine, a magyar pusztai és Párizs — a családja gyökerei. Virágai néha úgy illatoznak, mint a Fleurs du mal, de nem nyílhattak másutt, csak a Tisza partján. Ha Petőfi lobogó, Ady a föld dübörgése a népi hadsereg menetelésekor. Utána már csak József mondhatta ki a munkás felszabadító szavát.

Nyolcvan éves lenne, ha élne. De neki sincs megengedve megélni a bölcs öregkort. Nem esett el huszonhat éves korában, mint Petőfi a Segesvár melletti veszített csatában, nem, hozzá kegyelmesebb a sors: Pesten hal meg 1919 forradalmi hullámverésében, miközben mint a forradalom hírnökét ünnepelte a Nemzeti Tanács. Már csak a friss sir mélyén jut el hallását veszített füléhez a magyar Vörös Hadsereg menetelése és a munkásoknak a vörös napról írt és versének szövegével szóló dala. De a kor még nem zárult le. József, ennek az örökségnek a kommunista megvalósítója, harminc éves korában, a fasizmus előestéjén a vonat kerekei alá veti magát. Az egyik katasztrófából a másikba zuhanó nemzet egész tragédiáját ez a hármas csillagzat fejezi ki.”

Ezeket a bevezető sorokat Ctibor Štítnický írta ahhoz az utószóhoz, amelyet „K portréja Adyho” (Ady portréjához) címen illesztett szép prózai fordításai után. Szavának melegsége, őszinte átéltsége tanúsodik róla, hogy megismerte és megszerette a nemzetet magát is, amelynek költője — mint ő maga is céloz rá — hosszú ideig volt a haladószellemű szlovák irodalom mintaképe. A költő portréja nem filológus munkája, hanem a jó esszéistáié, aki költő is egyben. Inkább szemlélget, ábrázol, mint igazol. Nem sorakoztatja fel adatok hosszú sorát, még a szlovák Ady-kultusz bemutatásakor is csak a Smrek nevét említi. Amit a Slovenské

Pohl'ady c. folyóiratba írt ünnepi cikkével kapcsolatban is kifogásoltunk,¹ azt itt is megteszi: nem törekszik teljességre. De a szlovák olvasó így is igazolva látja, hogy a költeményeken kívül Ady prózája is megérdemli a megismerést.

Stitnicky fordítása szép, olvasmányos próza, bár az az érzésünk, hogy néha túlságosan egyszínűvé egyszerűsítette le Ady rendkívül egyéni, színes és gazdag nyelvét. Tudjuk, szlovák kritikusatól ezért szemrehányást is kapott,² menteségére nemcsak azt hozzuk fel, hogy Adyt fordítani még prózában sem, sőt talán prózában a legkevésbé könnyű — hanem azt is, hogy így ezek a remek prózai írások a mai szlovák olvasó számára is könnyen élvezhető olvasmányokká lettek, nem keltik a szecesszióknak ma már kissé bizarr benyomását.³

Stitniczky e novellák kiadásával nagyjelentőségű munkát végzett; méltán sorolhatjuk azok mellé, akik eddig Ady költészetét tették a szlovákok között népszerűvé.

Sziklay László

A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai. Bibliográfia és dokumentumgyűjtemény. Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta: Tiszay Andor. Bp. 1959. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár — Országos Széchényi Könyvtár. 301 l.

A Magyar Tanácsköztársaság 40. évfordulójára számos olyan történeti jellegű fel-

dolgozás, részletkérdést felölelő mű, bibliográfia stb. jelent meg, amelyek adatai és következtetései legújabbkori történelmünk és irodalmunk tanulmányozása szempontjából elengedhetetlenek. Elsősorban az adatok feltárása és a bibliográfiai összeállítás miatt kell jelentős műnek tartanunk *A Magyar Tanácsköztársaság röplapjai* c. kiadványt, amely szép példája két intézmény közös erőfeszítésének.

A történészek számára ilyen dokumentum jellegű mű jelentősége vitathatatlan, de irodalomtörténészeinknek is érdemes végigtanulmányozniuk ezt a kötetet. Bár nem öleli fel a teljes röpiratanyagot — különböző, sajnos valóban meglevő nehézségek miatt —, mégis a közölt dokumentumok valamelyest egységes képet nyújtanak arról az újról, l, a nagy változásról, amit a Tanácsköztársaság műveiődpolitikája jelentett a nép széles tömegei számára. A pezsdülő kulturális élet elénk vetődik ezekről a röplapokról; izelítőt kapunk abból, hogy míg az irodalmi estek, hangversenyek, kiállítások a munkások, parasztok, a társadalom kizsákmányolt rétegei számára eddig elérhetetlenek voltak, addig most a proletár-állam előttük is megnyitotta a művészetek tárházát. A nagyszerű kor hangulata árad a röplapokból, és tanulmányozásuk hozzájárulhat ahhoz, hogy megértsük: legnagyobb íróink, művészeink pl. Babits, Juhász, Pátzai és sokan mások miért álltak a munkásosztály politikájához. Láthatjuk azt is, hogy ezek a művészek tisztában voltak feladataik nagyságával. Pl. az aktivista művészek felhívásában (85. sz. dokumentum) ezt olvashatjuk: „...gazdasági forradalommal párhuzamosan mi az új művészetek, az új morál, az új életformát jelentő kultúra töretlen és megalkuvást nem tűrő harcosai... újból megsokszorozott hittel fáklázzuk életet az új ember szabad, monumentális életét!...” (Bp. 1919. márc. 25.) Az ellenforradalmi korszak hivatalos kritikusi szerint az eszmék zűrzavara megtevesztette az egyes költőket, művészeket, öntudatlanul hánykódtak az eszmei káoszban — az előbbi idézet és főleg értelmiségünk legjobbainak tettei mást bizonyítanak. Irodalomtörténészeinknek arra is érdemes felfigyelniük, hogy a Tanácsköztársaság intézményei röplapokra nyomtatták Petőfi és Ady verseit — felismerve költészetük igazi értékét —, melyeknek forradalmi mondanivalója és hangulata erőt adott a munkások harcának. Nem lehet figyelmen kívül hagyni e művet az 1919-es proletárköltészet tanulmányozásakor sem. A röplapokon megjelenő, már megzenésített toborzó-versek talán nem a legsikerültebbek, de a forradalom szülte őket, az addig éhező, de már felszabadult proletár ajkán születtek, és nem értéktelenek a kor költészetét tekintve

¹ Ady portréjához. Világirodalmi Figyelő 1958. 2. sz. 231.

² L. mch. recenzióját a Slovenské Pohl'ady 1959. évf. 8. sz. 883–884.

³ A kötetben közölt novellák: Tajomstvo jazera Tilala (7–13): A tilala tó titka. Konyky trh v Dumbrave (14–19): A dumbravi lóvásár. Csögiho tabla (20–25): A Csögi-tábla. Johani ni traja muzi (26–31): Johanna három férje. Zenöbiina dedina (32–36): A Zenöbia faluja. Kalika Stevo Tar (37–42): Nyomorék Tar Pista. Zeny Martina Szabóa (43–51): Szabó Márton asszonyai. Bimburopa smrt' (52–59): A Bimburopa halála. Teci a Juci (60–66): Teci és Juci. Desat'milionová Kleopatrá (75–82): A tízmillió Kleopatrá. Modry sen (83–88): A kék álom. Precitlively Rubek (89–95): Az érzékeny Rubek. Zenyrodu Pándyovcov (96–102): Az asszonytalan Pándyok. Margitina vel'ká radost' (103–108): Margit nagy öröme. Julca ci Juliette (109–114): Julcsa, sőt Juliette. Héla, Melánia, Jutka (115–121): Héla, Melánia, Jutka. Bozk Rozálie Mihályi (122–131): Mihályi Rozália csókjá. Törökova nevesta (134–137): A Török menyasszonya. Elégia čárdy (140–146): A csárda elégiaja. Sándor Kis Vince (147–151): Kis Vince Sándor. Legenda o Vicom chršte (154–160): A Farkas-hát legendája. „U dvoch slonov” (161–167): A „Két Elefánt”. Syn pani Margity (168–171): Margit asszony fia. Po pohrebe (174–180): Elmúlt a temetés. Svätý Ján Krstiteľ (181–186): Keresztelő Szent János. Apostol Béni (187–192): Béni, az apostol. Jóba, štrkár (193–198): Jóba, a kötőrő. Ked' premošli Bodrika (199–205): Mikor Bodrit legyőzték. Setra Evy Eszterkuthy (206–216): Eszterkuthy Éva huga. Maly stvorzaprav Smrti (217–224): A Halál kis négyes fogatja. Mátózenie Ráchel Szelezsánovej (225–228): Szelezsán Ráchel kísértete. Blázni (229–233): A bolondok.

sem. Ám ezen túl: Somlyó Zoltán *Májusi kalapács* c. költemény, Várnai Zseni *Új Május és Vörös Május* c. költeményei már az érett költőiség vonásait hordják magukban.

Tartalmi szempontból csak a jelentőségét lehet méltatni e műnek. Ami a technikai szempontot illeti, jól megszerkesztett, helyesen elrendezett munka. Dicséretes az a megoldás, hogy a legérdekesebb dokumentumokat eredeti nagyságban, színben és nyelvben közli mellékletként. Helyes az is, hogy a Tanácsköztársaság kikiáltása előtti néhány hónapban megjelent fontosabb dokumentumokat az *Előzmények*-részben közli a kiadvány, ez a rész bevezet és a mű tulajdonképpen tárgyához; kár, hogy ezek nem szerepelnek a Szakmutatóban.

A gondos, jól válogatott, eredménnyel forgatható mű szebb külsőt is megérdemelt volna.

Rigó László

Fenyő László: Elítélt. Versek. A kötet anyagát válogatta és a bevezetőt írta: Komlós Aladár. Bp. 1959. Szépirodalmi K. 239 l. 1 t.

Egymás után látnak napvilágot mostanában egy elfelejtett költőnemzedék gyűjteményes kötetei. Azt a generációt, amelyhez Fenyő László is tartozott, virágjában pusztította, irtotta a második világháború, a faszizmus. Közel száz magyar író, művész vált ekkor áldozattá, hangjuk elhalását még ma is érzi az irodalom; sokkal szegényebbek lettünk pusztulásukkal. Ezt a nemzedéket, bár sorsa, végzete közös volt, nem fűzte össze azonos világnézet, közös stíluseszmények. Sokan voltak közöttük kommunisták, szocialisták, akik József Attila körül és mögött nőttek fel, s vált életművét szocialista irodalmunk máig nem eléggé ismert és méltányolt hagyományává. Mások, bár szociális felelősségérzetük az idő keményebbé válásával együtt erősödött, mégis inkább csupán a művészet, a költészet világában otthon talált humánium védelmében váltak mártirokká. E sorba tartozott, s bizonyonnyal mondhatjuk, e sorból emelkedett ki Fenyő László költészete.

Első kötete 1922-ben jelent meg. Korai versei expresszionista ziláltságuk okán ma már inkább irodalomtörténeti értékűek, s ezért a szélesebb olvasóközönségnek készült jelen válogatásból hiányoznak. A húszas-harmincas évek fordulóján már lehiggad Fenyő költői hangja. A gonddal csiszolt sorok kissé monoton csengéséből a nagyváros elesett kisembereinek, tettekre képtelen, lemondó értelmiségi rétegeinek fájdalma sugárzik. E líra nagy érdeme az a

finom költői érzékenység, ami az esendő, remény nélküli életnek benső világát gazdag zengésre készíti. Fenyő társadalmi elszigeteltsége nem tette lehetővé, hogy lírája „harcos énekké” legyen. Hite is inkább a költészet erejébe, a költőtársai hűségébe vetett hit volt. De amikor a lélek színeit szűrítő kor barbársága nyílt formákat öltött, éppen Fenyő lett ama költőink egyike, akinek legélesebben és legművészebben szólt meg a magyar ellenállás költészete.

Fenyő lírája — némelyek véleményével ellentétben — kifejezetten a *fasiszta* diktatúrák ellenében tiltakozó, felmagasodó költészet volt. Még mindig kéziratban van a vörös május 1-ről írt, egyik utolsó verse; s ha nem is valószínű, hogy a szocialista jövőt élte álmaiban, annyi bizonyos, hogy az ellenforradalmi kor pusztulásában bízott, remélt, amikor leírta e sorokat

„Eljő a kor, midőn a tiszta homlok
a népek békés jelvénye leszen,
a fényes eszme lesz majd a kibontott
zászló, az leng meg dicsőségesen,
s mely választottak ajkán ott borongott:
felzug a vers, miként a győzelem!”

(*Sorok.*)

Komlós Aladár a válogatásnál — az *Építés orgonája* (1922) és a szintén gyűjteményes *Csokor* (1942) kivételével — minden megjelent kötetet és a még kiadatlan kéziratokat is számbavette. Válogatása elismerésméltó; helyes, valóságos képet nyújt Fenyő életművéről. Ezt a célt szolgálja a szintén Komlós tollából származó tartalmas, elemző bevezető is.

Illés László

Ortutay Gyula: Kis magyar néprajz. 3. bővített és javított kiadás. Bp. 1958. Bibliotheca K. 176 l.

A *Kis magyar néprajz* jelentős bővítéssel és változtatással jelent meg legújabb kiadásában. 1940-ben, első megjelentetése idején történelmi szempontokat is alkalmazó összefoglalásával, problémafeltáró őszinteségével nemcsak a néprajz tanulmányozására, de politikai cselekvésre is aktivizáló dokumentum volt, ma már azonban azok a társadalmi problémák, melyek a műnek annakidején erős aktualitást kölcsönöztek nagyrészt megoldottak tekinthetők. A politikai inspiráció már akkor is csak közvetett — bár szándékos — eredménye volt a könyvnek; elsődleges célkitűzése, a néprajz iránti érdeklődők bevezetése a tudományba, ma is nélkülözhetetlenül teszi a kezdő kutatók számára. A néprajztudomány legújabb eredményeit feldolgozó javítások és bővítések sokban

fokozzák a mű tudományos jellegét, szemléletesen tükrözik a parasztságunk életében a legutóbbi tizenöt esztendőben bekövetkezett változásokat. Nem változtatják meg azonban az első kiadás alapkonceptióját, mely magánviseli a népi mozgalom ideológiájának azt a tévedését, hogy népen csak parasztot értett. Ellensúlyozhatta volna ezt egy új, a munkásfolklor eredményeit, most folyó kutatásait bővebben ismertető fejezet; a lakonikus tömörségű összefoglalás a mű végén ezt nem oldhatta meg.

A módszer, mellyel a szerző a néprajzi jelenségeket a rokontudományok összefüggésében tárgyalja, az irodalomtörténész számára is sok indítást adhat, különösen az ősköltészet és a régi magyar irodalom területén. Ilyen szempontból legfontosabbak a magyar népdalt, népballadát, népmesét és drámai játékokat tárgyaló fejezetek. A hiedelemvilág elemző vizsgálata a sámánizmusnak, s ezzel ősrégi szövegek töredékeinek máig fellelhető nyomaira figyelmeztet; az „Európai kultúra — magyar jalu” c. fejezet pedig azt mutatja be, hogyan lehetséges fel néha a legkülönbözőbb nemzetek és korok irodalmi termékei egyszerre, egymás mellett egy-egy népmesében, népballadában. A legtöbb irodalmi, irodalomtörténeti vonatkozást „A magyar népismeret története” c. fejezetben találjuk, mely rövid utalásaiban is meggyőzi az olvasót, hogy nincs a magyar, s a világ-irodalomnak jelentős alkotója, ki ne merített volna a népkultúra kincseiből, s ugyanakkor ne lett volna a néprajzkutatásnak valamilyen vonatkozásban aktív művelője is. A néprajzkutatás eredményeit csak nagyvonalakban ismertető összefoglalásban az írók néprajzi vonatkozású munkásságának részletes tárgyalása nem kaphatott helyet. A huszadik századi népi írók falukutató tevékenységének kissé részletesebb ismertetése a róluk szóló kritikai irodalom felsorolása mellett azonban talán ilyen szűk keretek közt nem borította volna fel a fejezet arányait.

A mű végén közölt, további kutatásokhoz útbaigazítást nyújtó jegyzetek minden szempontra kiterjedő bősége messzemenően kielégíti a tudományos igényeket is.

Pölskei Ferencné

Az Országos Széchényi Könyvtár évkönyve 1957. Szerkesztette a szerkesztő bizottság közreműködésével: V. Waldapfel Eszter. Bp. 1958. OSzK. 402 l.

A vezetőség új típussal gazdagította a nagyműltű könyvtár kiadványainak sorát, amikor „évkönyvet” jelentetett meg a munkatársak tudományos dolgozataiból. E cikkek középpontjában mindig maga a könyvtár

áll valamilyen vonatkozásban: mint intézménynek legújabb történetéről, belső munkájáról, és újabb terveiről olvashatunk; egyes cikkek az ott őrzött régibb és újabb keletű anyagot ismertetik és értelmezik: a sajtó- és zenetörténeti tanulmányok a hírlaptár, illetve a zeneműtár anyagára támaszkodnak, egy más csoport a könyvtár országos jellegéből fakadó feladatokkal, a könyvgyűjtés, a könyvtár vagy a könyvtárak általánosabb történetével foglalkozik. Még a Jókai egyik forrására rámutató tanulmány anyaga is könyvtári munka: kiállításrendezés során bukkant elő. Külön hely illeti meg Kőhalmi Béla tanulmányát, aki a valóban sokat vitatott „könyvtárudományról” írt jelentős fejtegetést.

A tanulmányok a hozzá hasonló kiadványok természetének megfelelően különböző értékűek és színvonalúak, az összefüggő szöveggé fogalmazott bibliográfiai adatok halmazától az írói kvalitásokkal megírt alapos és szellemes írásműig terjed a skálájuk. Javarészként — a szorosan vett belső könyvtári problémákkal foglalkozók kivételével — sok érdekes adatot, olykor jelentős mondanivalót is tartalmaz az irodalomtörténet számára. Ebből a szempontból tekintve át az anyagot, legelőször Soltész Zoltánné és Borsá Gedeon cikkét kell kiemelnünk. Az első XV. sz. végi — XVI. sz. eleji magyarországi könyvkultúránkról hoz új adatokat, az utóbbi arról ír, hogy a mai magyarországi ősnymontványok javarésze XVIII—XIX. századi gyűjtőtevékenység eredményeként került hazánkba. A sajtó történetét három tanulmány képviseli: Kókay György a Bécsi Magyar Hirmondó történetét írta meg, Nagydiósi Gézáne a magyarországi női lapok anyagát gyűjtötte össze és dolgozta fel, Szemző Piroska a hírlapi illusztráció történetéhez hozott érdekes adatokat. Külön hely illeti meg Papp Ivánné dolgozatát, aki az alföldi parasztság olvasóköreinek kialakulásával és történetével foglalkozik. Pozsonyi Erzsébet az 1848-as röplapokat és gúnyiratokat dolgozta fel. Sajnáljuk, hogy a két utóbbi tanulmány mellől a részletes bibliográfia elmaradt, mert ez sokat segített volna a későbbi kutatásokban. A kötet egyetlen szorosabban vett irodalomtörténeti tanulmányát Keresztury Dezső írta, aki Jókai regényének, a *Fekete gyémántoknak* őskori-leírások forrásáról ad hírt.

Tarnai Andor

Tiborc Zsigmond: Az eszperantó Magyarországon. Bibliográfia. Bp. 1959. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár. 66 l.

Ez a kis kötet többet nyújt az olvasónak, mint amennyit bibliográfiától várni szoktunk Tiborc 45 lapján keresztül mindent el akar

mondani az eszperantóról, kezdve egy XI. századi nyelvalkotó kísérlettől Zamenhof életrajzán át a mozgalom külföldi és hazai történetéig. A fennmaradó 21 lap tartalmazza a tulajdonképpeni bibliográfiát a következő csoportosításban: 1. Magyar írók eredeti eszperantó nyelvű művei. 2. Magyar irodalom eszperantó nyelven.

Ami az első pillanatban szembeötlő: az 1. pontnak nincs ellenpárja, tehát furcsa módon egyetlen, eredetileg eszperantó nyelven magyar szerzőtől írott szépirodalmi, vagy tudományos munka sem jelent meg magyarul. De más tanulságokkal is szolgál ez az összeállítás. Az egyik: hogy összehasonlító irodalomtörténeti kutatásoknál hovatovább számolni kell az eszperantó közvetítő szerepével, eddig szokatlan összefüggésekben is.

A másik tanulság az, hogy Babits — elfeledettnek tekinthető — magyar irodalomtörténete (1933) óta nem készült hasonló jellegű, eszperantó nyelvű áttekintés. Ezért kívánatos lenne egy modern, mai eredményeinket híven tükröző, marxista szemléletű összefoglalás megjelentetése.

Tiborc Zsigmond könyve érdekes dokumentuma annak a hatásnak, amelyet a Zamenhof-alkotta nemzetközi nyelv gyakorolt a magyar népre, és szűkebb értelemben véve a magyar irodalomra. Bibliográfiájának használhatóságát azonban csak növelte volna, ha az eszperantó kötetcímek mellett minden esetben feltünteteti a magyar megfelelőit is, az antológiákat pedig részletesen bontott tartalommal közli (két nyelven), mert tájékoztatónak szánt felsorolásai jelen formájukban csak részben könnyítik meg a kutatást.

V. Kovács Sándor

Mickiewicz Magyarországon. Összeállította Kozocsa Sándor. Bp. 1955. Országos Széchényi Könyvtár Bibliográfiai Osztálya. 64 l. (Új Bibliográfiai Füzetek. 1.)

A Bélyey Pál szerkesztésében megindított sorozat első füzeté Mickiewicz halálának 100. évfordulója alkalmából jelent meg. Az anyaggyűjtést 1955 szeptemberében zárták le. Varjas Béla előszavát bevezető követi. A füzet bibliográfiai fejezete 3 részre tagolódik. Az első rész a gyűjteményeket ismerteti. E szerint gyűjteményesen 1955-ig mindössze a *Krimi Szonettek* (Gáspár Imre majd Béri Gyula fordításában) és *Mickiewicz válogatott írásai* jelentek meg. A *Krimi Szonettek* Radó

György fordításában jelentek meg újra, s ehhez járult 1957-ben Sebők Éva *Pan Tadeusz* fordítása és kiadása. A második rész a szétosztórtan folyóiratokban stb. megjelent Mickiewicz-művek, végül a harmadik a magyar nyelvű, ill. magyar szerzőktől származó Mickiewiczre vonatkozó írások bibliográfiáját tartalmazza.

A lengyel és a magyar irodalom kapcsolata a múlt század 20-as éveiben válik szorosabbá. 1829-ben a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain már tanulmány jelenik meg Kiss Károly tollából *Egy a lengyel irodalomról tárgyazó kérdés* címen. Mickiewicz nevét először Toldy Ferenc említi a *Lengyel irodalom rövid története* c. dolgozatában, ahol prózában a *Wallenrod Konrád* c. eposz néhány szakaszát is lefordítja. Ekkor, 1831-ben születik meg tehát az első Mickiewicz-fordítás. Toldy, folyóiratában, a *Tudománytárban*, ezután is még több ízben foglalkozik Mickiewiczessel, ismerteti egyes műveit, mint pl. a *Grazynat* és a *Faryst*. Toldyn kívül a forró hangulatú

40-es években többek között Liszt Ferenc méltatja a nagy lengyel író, ugyanakkor id. Abrányi Kornél a Mickiewiczessel való személyes találkozásáról számol be. Az első nagyobb tanulmányt Kazinczy Gábor írja az *Új Magyar Múzeumban*. A lengyel irodalom, s elsősorban Mickiewicz magyarországi népszerűsödése eredményezi aztán 1880-ban az első gyűjteményes Mickiewicz-fordítást (Gáspár Endre: *Krimi Szonettek*). Ugyanezt jelzi a XX. sz. 30-as éveiben Sziklay Sándor *Pan Tadeusz* fordítása, de ez kéziratban maradt. Századunk irodalomtörténeti írói közül a felszabadulás előtt Szerb Antal számol be Mickiewicz magyarországi hatásáról *Lengyel irodalom Magyarországon* c. könyvében (1941.). A felszabadulás után a lengyel—magyar kapcsolat még szorosabbá válva, nem múlik el év, hogy folyóiratokban vagy könyvekben ne találkoznánk Mickiewicz nevével, műveivel. A száraz bibliográfiai adatokat a füzet 7 lapos jó bevezetője így egészíti ki.

Függeléként olvashatjuk a *Magyar Újság* 1867. évfolyamának riportját Mickiewicz síremlékének felavatásáról. A füzet nem említi, de érdemesnek tartom megjegyezni, hogy Mickiewicz Magyarországon lengyel nyelven is megjelent. 1940-ben az Athenaeum „Wiesci Polskie” sorozatában a *Pan Tadeusz* XI. és XII. könyvből jelentett meg szemelvényeket, a sorozat egy másik füzeté pedig a *Dziady* III. részéből Sobolewski elbeszélését.

B. Fejér Irén